

Sygn. akt V CSK 547/12

POSTANOWIENIE

Dnia 7 listopada 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Jan Górowski

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W.
przy uczestnictwie W. S. i E. S.
o wpis hipoteki przymusowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 7 listopada 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego w B.
z dnia 27 czerwca 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 9 marca 2012 r., którym oddalone zostało jego żądanie wpisania hipoteki przymusowej w odniesieniu do kwoty 21 515,90 zł we wskazanej księdze wieczystej, prowadzonej dla nieruchomości stanowiącej współwłasność uczestników, związaną z ustawową wspólnością majątkową małżeńską. Podstawą wpisu miały być decyzje określające wysokość zaległości uczestnika z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne oraz FP i FGŚP, które doręczono dłużnikowi.

Sąd Okręgowy stwierdził, że ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 131, poz. 1075, dalej: „ustawa zmieniająca”), która weszła w życie z dniem 20 lutego 2011 r., wprowadzono w miejsce hipoteki przymusowej kaucyjnej i zwykłej jeden rodzaj hipoteki oparty na konstrukcji hipoteki kaucyjnej. Hipotekę przymusową można uzyskać, stosownie do art. 110 u.k.w.h., także na podstawie decyzji administracyjnej, chociażby nie była ostateczna. Jeśli nieruchomość stanowi przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej, to do wpisu hipoteki przymusowej może dojść na podstawie dokumentu wystawionego w stosunku do obojga małżonków. Odnosi się to zarówno do tytułu wykonawczego, jak i nieostatecznej decyzji administracyjnej.

Wnioskodawca oparł skargę kasacyjną na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), polegającego na błędnej wykładni art. 110 u.k.w.h. przez przyjęcie, że nieostateczna, ale doręczona dłużnikowi decyzja, ustalająca wysokość zadłużenia nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej zabezpieczającej zapłatę na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (j.t. Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm., dalej: „u.s.u.s.”) przewidziana została, wyrażona w art. 26, art. 29 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r.- Ordynacja podatkowa (j.t. Dz. U. z 2012 r., poz. 749, dalej: „ordynacja

podatkowa”) w związku z art. 31 u.s.u.s., zasada odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków za zaległości z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, których dłużnikiem jest jeden z nich. Zgodnie z art. 26 ust. 2 zdanie pierwsze, ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s. Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika, w tym także na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka. Podstawą ustanowienia hipoteki zabezpieczającej te należności jest doręczona decyzja administracyjna, chociażby nie była ostateczna (art. 26 ust. 3 u.s.u.s. i art. 110 u.w.h.).

Do dnia wejścia w życie ustawy zmieniającej, stosownie do art. 111 u.k.w.h., hipoteka przymusowa wpisana na podstawie nieostatecznej decyzji była hipoteką kaucyjną, stanowiącą środek zabezpieczenia wierzytelności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; ulegała ona przekształceniu w hipotekę przymusową zwykłą na podstawie tytułu wykonawczego. Natomiast na podstawie tytułu wykonawczego, określonego w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym (administracyjnym lub sądowym) wierzyciel mógł uzyskać wpis hipoteki przymusowej zwykłej, na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Przyjęte zostało w orzecznictwie Sądu Najwyższego, że do wpisu hipoteki przymusowej zwykłej, której przedmiotem była nieruchomość stanowiąca wspólność majątkową małżeńską niezbędny był tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko zobowiązanemu i jego małżonkowi (por. uchwały: z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003, nr 9, poz. 115; z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03, OSNC 2004, nr 12, poz. 191; z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 27 oraz postanowienia: z dnia 13 kwietnia 2005 r., V CSK 547/04 i z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, niepubl.). W odniesieniu do hipoteki przymusowej kaucyjnej, której podstawą była nieostateczna decyzja administracyjna stwierdzająca istnienie należności z tytułu składek i jej wysokość, dopuszczona została możliwość jej ustanowienia na podstawie decyzji doręczonej jedynie dłużnikowi (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, OSNC 2005, nr 3, poz. 43 oraz postanowienie z dnia 11 października 2005 r., V CK 610/04, niepubl.).

W uchwale z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, Sąd Najwyższy stwierdził, że małżonek podatnika, pozostający z nim w ustroju wspólności ustawowej będący współwłaścicielem nieruchomości podlegającej obciążeniu hipoteką przymusową, nie ma przymiotu strony w postępowaniu, w którym doszło do wydania nieostatecznej decyzji stwierdzającej istnienie zaległości podatkowych, ponieważ nie został objęty kręgiem podmiotów wymienionych w art. 133 ordynacji podatkowej. Natomiast małżonek płatnika składek będący w takiej samej sytuacji, mieściłby się w pojęciu strony postępowania, w którym wydana została decyzja nieostateczna wówczas, gdyby miał obiektywną potrzebę ochrony prawnej, wywołaną naruszeniem jego sfery prawnej, stosownie do art. 28 i art. 40 k.p.a. w związku z art. 123 u.s.u.s., które przewidują szerokie rozumienie strony postępowania. Nie miał zastosowania w tym względzie art. 133 ordynacji podatkowej. Nie dojdzie jednak do naruszenia sfery prawnej małżonka dłużnika ani przez wydanie decyzji nieostatecznej i nedoręczenie jej małżonkowi, ani przez ustanowienie na jej podstawie hipoteki przymusowej kaucyjnej na wspólnej nieruchomości. Tego rodzaju hipoteka nie stwarza domniemania istnienia zabezpieczonej wierzytelności, nie stanowi źródła odpowiedzialności małżonka dłużnika z majątku wspólnego ani prawnej podstawy wystawienia tytułu wykonawczego przeciwko niemu. Wpis hipoteki przymusowej kaucyjnej nie zmienia sfery prawnej małżonka dłużnika. Zagrożenie uszczerplenia jego praw jest konsekwencją zasady odpowiedzialności o charakterze swoiście rzeczowym za dług współmałżonka, które aktualizuje się przez wydanie tytułu wykonawczego. Na etapie nieostatecznej decyzji i ustanowienia hipoteki przymusowej kaucyjnej, dotyczącej stwierdzenia istnienia należności podatkowych i z tytułu składek, małżonek dłużnika nie wymagał ochrony; nie istniała potrzeba doręczenia mu decyzji, ponieważ nie ma interesu prawnego w kwestionowaniu jej.

W stanie prawnym wprowadzonym ustawą zmieniającą, która weszła w życie z dniem 20 lutego 2011 r. i ma zastosowanie do hipotek ustanowionych po tym dniu (art. 10), doszło do ukształtowania jednego rodzaju hipoteki zwykłej, opartej na konstrukcji dotychczasowej hipoteki kaucyjnej, która ma zabezpieczać zarówno wierzytelności istniejące, jak i przyszłe, w tym także warunkowe. Wyeliminowane zostały wszelkie odrębności występujące pomiędzy hipoteką zwykłą a kaucyjną,

w tym również możliwość zamiany treści hipoteki kaucyjnej na zwykłą. Model hipoteki został ujednoczony, a inne dokumenty wskazują jedynie na określone wierzytelności i uprawdopodobniają ich istnienie. Konsekwencją tego było uchylene art. 71 u.k.w.h. i objętego nim domniemania istnienia wierzytelności, występującego przy hipotece zwykłej (uzasadnienie projektu ustawy zmieniającej - druk sejmowy V kadencji nr 1532).

Hipoteka zwykła ustanawiana jest zarówno dla wierzytelności objętych tytułem wykonawczym, jak i nieostateczną decyzją stwierdzającą istnienie zadłużenia. W odniesieniu do wierzytelności objętych tymi decyzjami rola hipoteki przymusowej wyraża się w zabezpieczeniu wierzytelności do czasu zakończenia postępowania. Skoro podstawę hipoteki przymusowej w odniesieniu do nieruchomości objętej wspólnością majątkową małżeńską może stanowić tytuł wykonawczy wydany w stosunku do obydwójga małżonków, to do ustanowienia takiej hipoteki nie może dojść na podstawie nieostatecznej decyzji stwierdzającej istnienie należności z tytułu składek, która doręczona została tylko dłużnikowi. Z wprowadzeniem jednego rodzaju hipoteki usunięte zostało zróżnicowanie sytuacji prawnej małżonków ponoszących odpowiedzialność majątkiem wspólnym za niezapłacone składki, w stosunku do których wystawiony został tytuł wykonawczy, czy też doszło do wydania nieostatecznej decyzji stwierdzającej istnienie zadłużenia z tego tytułu.

W postanowieniach z dnia 9 stycznia 2013 r., III CSK 69/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 93 i z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12, niepubl. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że hipoteka przymusowa może zostać wpisana do księgi wieczystej na podstawie dokumentu, który został wystawiony przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości. Odnosi się to do każdego dokumentu, a zatem nie tylko do tytułu wykonawczego, ale także do nieostatecznej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, określającej wysokość zobowiązania dłużnika z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne. Powołane w nich trafne argumenty znajdują zastosowanie również w sprawie, której dotyczy skarga kasacyjna. Jeśli założeniem ustanowienia hipoteki przymusowej jest ułatwienie przyszłego postępowania egzekucyjnego, to zrealizowanie go możliwe jest w sytuacji dysponowania przez wierzyciela tytułem prawnym w stosunku do

osób wpisanych w księdze wieczystej jako właściciele. Wypełnienie tego obowiązku przez wierzyciela nie koliduje z ochroną jego interesów; pozostaje w zgodzie z art. 27 c u.p.e.a. w związku z art. 26, 29 § 1 i art. 1 a pkt 20 ordynacji podatkowej oraz ugruntowanym w doktrynie i orzecznictwie Sądu Najwyższego zapatrywaniem, wyrażonym w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04; z uchwałach z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02 i z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05 oraz postanowieniach z dnia 15 grudnia 2004 r., II CK 274/04 i z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10. Ujednolicenie konstrukcji hipoteki przymusowej spowodowało zrównanie sytuacji wierzyciela dysponującego tytułem wykonawczym i wierzyciela, który dąży do ustanowienia hipoteki przymusowej na podstawie nieostatecznej decyzji stwierdzającej istnienie należności z tytułu składek. Uprawnienie do ustanowienia takiej hipoteki i do egzekwowania należności z tytułu składek także z majątku objętego wspólnością majątkową małżeńską nie zwalnia wierzyciela z obowiązku korzystania z niego z uwzględnieniem praw małżonka dłużnika. Stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, dotyczące dopuszczalności ustanowienia hipoteki przymusowej kaucyjnej na podstawie decyzji nieostatecznej doręczonej jedynie dłużnikowi, nie jest już aktualne w odniesieniu do hipoteki uregulowanej ustawą zmieniającą. Charakter prawny wierzytelności zabezpieczonej hipoteką nie ma odzwierciedlenia w rodzaju hipoteki i nie ma podstaw do różnicowania sytuacji małżonka dłużnika w zależności od rodzaju tytułu (wykonawczego lub nieostatecznej decyzji), a zwłaszcza do stawiania go w gorszej sytuacji niż samego dłużnika. W przypadku dopuszczającym ustanowienie hipoteki na podstawie tytułu wydanego jedynie w stosunku do jednego z małżonków mogłoby dojść do sprzecznego z art. 27 c u.p.e.a. egzekwowania należności na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego jedynie przeciwko dłużnikowi.

Przepisy regulujące ustanowienie hipoteki przymusowej mają szczególny charakter, z uwagi na ograniczenie prawa własności (art. 244 k.c.), a zatem powinny być interpretowane z uwzględnieniem istnienia właściwego tytułu do takiej ingerencji w prawo własności, prowadzącej do rzeczowej odpowiedzialności, jak też uregulowań przewidujących ochronę tego prawa tak w Konstytucji, jak

i Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (art. 1 protokołu nr 1). Ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością majątkową małżeńską w oparciu o tytuł wystawiony w stosunku do jednego tylko małżonka prowadzi do ograniczenia prawa własności drugiego z nich bez tytułu prawnego. Nie usprawiedliwia takiego działania art. 26 ust. 3 a pkt 2 u.s.u.s. przewidujący jedynie możliwość ustanowienia hipoteki na nieruchomości objętej wspólnością majątkową małżeńską, nie określa natomiast podstawy takiego obciążenia, jak i całościowej regulacji wpisu hipoteki (art. 26 ust. 3 c i 4 u.s.u.s.).

Praktyka nietraktowania małżonka dłużnika jako uczestnika postępowania, przyjęta w postępowaniu prowadzonym przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w celu wydania decyzji stwierdzającej istnienie należności z tytułu składek, narusza prawa małżonka dłużnika. Podkreślenia wymaga, że art. 28 i art. 40 k.p.a., stosowane odpowiednio, w ramach odesłania art. 123 u.s.u.s., umożliwiają przyznanie małżonkowi dłużnika statusu strony, skoro jego prawo własności ograniczać będzie hipoteka przymusowa. Trafnie podkreślił także Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12, że tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych w ustawie dopuszcza się podjęcie czynności związanych zarówno z wykonaniem zabezpieczenia (art. 743¹ k.p.c.), jak i egzekucją z nieruchomości (art. 923¹ k.p.c.), dotyczących składników majątku wspólnego małżonków, na podstawie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia, wydanego przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim albo na podstawie tytułu wykonawczego, wystawionego przeciwko jednemu z małżonków. Jednocześnie uregulowania te przewidują środki obrony małżonka dłużnika (art. 743¹ § 3, a także z dniem 3 maja 2012 r. § 4, dodany ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 233, poz. 1381) oraz art. 923¹ § 2 k.p.c. Wymienione przepisy objęte były ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804), a weszły w życie z dniem 5 lutego 2005 r., poza § 4 art. 743¹ k.p.c. Stanowią one wyraz ochrony praw wierzyciela połączonej z dbałością o interes osób, które nie były objęte wskazanymi tytułami i mogą być wskazówką interpretacyjną, w ramach wykładni systemowej, w odniesieniu do przepisów dotyczących hipoteki przymusowej, ingerującej

w prawo własności. Sąd Najwyższy wskazał wreszcie na podnoszoną w piśmiennictwie konieczność zachowania w postępowaniu wieczystoksięgowym tożsamości podmiotowej podstawy wpisu obciążenia hipotecznego (dział IV) z wpisem dotyczącym własności i użytkowania wieczystego (dział II).

W konkluzji stwierdzić należy, że uzyskanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem wspólności majątkowej małżeńskiej, stosownie do art. 26 ust. 3a pkt 2 u.s.u.s. i art. 110 u.k.w.h., może nastąpić na podstawie nieostatecznej decyzji ustalającej istnienie należności z tytułu składek i ich wysokości, wydanej w stosunku do dłużnika i jego małżonka.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną.